

PÓDÖR DÓRA

Ételhez és italhoz köthető magyar jövevényszavak az angolban

Bevezető

Az *Oxford English Dictionary* (a továbbiakban: *OED*) az angol nyelv legnagyobb szótára. Az angolban az összes, 1150 óta írásban dokumentált szóról próbálja a lehető legtöbb információt szolgáltatni a kiejtéssel, az eddig előfordult helyesírás- és alakváltozatokkal, az etimológiával és a különböző jelentésekkel kapcsolatban, mindezt alátámasztva idézetekkel, amelyek között szerepel mindegyik szó, illetve jelentés eddig ismert első, írásban dokumentált előfordulása. A szótár jelenleg körülbelül 600 000 címszót és több, mint 3,5 millió idézetet tartalmaz. Mivel ez történeti szótár, ezért a jelentések nem gyakorisági, hanem időrendi sorrendben vannak feltüntetve.¹ Ez azt is jelenti, hogy számos olyan szót is megtalálunk a szótárban, amely manapság már nem használatos.

Az *OED* tervezése 1857-ben kezdődött, és az első kiadás különböző füzetek (*fascicles*) 1884 és 1928 között láttak napvilágot. Egy kiegészítő kötet is megjelent 1933-ban, majd 1972 és 1986 között újabb négy kiegészítő kötettel gazdagodott a sorozat. Az addig megjelent összes kötetet egyesítették 1989-ben, a szótár 2. kiadásában. 1992-ben a szótár CD-ROM-on is megjelent. Eközben elkezdődött a szótár teljes átdolgozása, hiszen a 19. század végén és a 20. század elején megírt szócikkek alapos frissítésre szorultak. Az a döntés született, hogy ez az átdolgozott 3. kiadás már csak online formában lesz hozzáférhető. 2000-ben vált a 3. kiadás elérhetővé az előfizetők számára (*OED online*), és a szótárban 3 havonta teszik közzé az átdolgozott, illetve új szócikkeket.² Az átdolgozás még mindig nem ért véget. A lexikográfusok nem ábécésorrendben haladnak, és a szócikkeknél megtaláljuk azt az információt is, hogy át lettek-e már dolgozva vagy sem, illetve, hogy mi az átdolgozás, vagy egy új szócikk esetében a közzététel dátuma. Szintén nagyon hasznos, hogy a 3. kiadás szócikkeiből elektronikus formában elérhető ugyanannak a szócikknek a 2. kiadásban megjelent változata is.³

Az *OED* nemcsak nyelvészeti, hanem kultúrtörténeti szempontból is egy kincsésbánya, hiszen dokumentálja az angol nyelvben megtalálható jövevényszavakat is, illetve az idézetek segítségével – bár korlátozottan – ezek kulturális beágyazottságába is bepillantást nyerhetünk. Az „Advanced search” funkció segítségével sza-

¹ „About”. <https://public.oed.com/about/> Elérés: 2023. május 1.

² „History of the OED”. <https://public.oed.com/history/> Elérés: 2023. május 1.

³ A cikkben szereplő adatok az *OED online*-ből származnak, így az *OED* rövidítés a szótár ezen változatára értendő. Itt szeretném kifejezni köszönetemet a Károli Gáspár Református Egyetemnek a 2023. évre szóló *OED online* intézményi előfizetésért.

vakra és szókapcsolatokra kereshetünk rá többek között a szótár egész szövegében, vagy csak a szócikkek etimológiával foglalkozó részében, vagy csak a definícióban, vagy csak a példaként szolgáló idézetekben. De szűrhetünk szaknyelvi terminusokra is (pl. jog, orvostudomány, vallás stb.), az első előfordulások időintervallumára (pl. megnézhetjük, hogy mely szavak lettek először dokumentálva az angol nyelvben 1425 és 1440 között), szófajokra, az angol nyelv különböző területi változataira (pl. Ausztrália, Írország), illetve azt is lekérdezhethetjük, hogy egy-egy nyelv hány esetben szerepel egy angol szó forrásaként. Ezen lehetőségekre továbbá különböző kombinációkban is rákérdezhethetünk.⁴ Így például, ha a „Language of Origin” szűrő segítségével lekérdezzük azon szócikkek számát, ahol az *OED* egy magyar szót (is) megemlíti egy angol szó eredeteként, akkor egy 35 szócikkből álló listát kapunk. Amikor pedig a „Hungarian” szóra a szócikkek etimológiára vonatkozó részeiben keresünk rá, akkor egy 119-es listát kapunk. A különbség a két lista között elsősorban arra vezethető vissza, hogy az etimológia-leírások sokszor nem csak az adott címszó szorosán vett etimológiáját adják meg, hanem számos esetben más nyelvekből is hoznak példákat. Így például a *classify* ige szócikkében az egyik párhuzam gyanánt meg van említve a latin *classificare* alak, amely az *OED* szerint egy nem datált magyar forrásban jelent meg először.⁵ De azt is megtudhatjuk, hogy a *biogas* szót az angolban a magyar *biogáz* szó mintájára alkották meg 1958-ban.⁶ E példákból is látszik, hogy érdemes az *OED*-ben található magyar vonatkozású adatokat mind nyelvészeti, mind pedig kultúrtörténeti szempontból megvizsgálni.

A teljes körű vizsgálat túllép egyetlen tanulmány keretein, így itt csak az ételhez és italhoz köthető hat jövevényszóval kívánok foglalkozni.⁷ Választásomat az indokolja, hogy talán ezek között találhatóak a legismertebb magyar eredetű kölcsönzések az angolban, és számos angol anyanyelvű is tisztában van azzal, hogy ezek a szavak Magyarországhoz és a magyar nyelvhez köthetők. Ezen tanulmány e hat szó dokumentálásával, helyesírásával, kiejtésével, morfológiájával, szemantikájával, a szótár kapcsolódó példáival, valamint a gyakoriságukkal foglalkozik.

A vizsgált szavak és dokumentálásuk

Az *OED*-ben található adatokkal dolgoztam, így pl. nem vizsgálom a *palinka* szót, ami jelenleg még nem szerepel ebben a szótárban, és a jelentősebb angol egynyelvű online tanulószótárak közül is csak a *Collins Dictionary*-ben találtam meg.⁸

⁴ „Advanced search”. <https://www.oed.com/advancedsearch> Elérés: 2023. május 1.

⁵ „classify”. *OED*. Elérés: 2023. május 1.

⁶ „biogas”. *OED*. Elérés: 2023. május 1.

⁷ Nem megyek bele a „jövevényszó” meghatározásának problematikájába; a vizsgált szavakat jövevényszónak tekintem az angolban, mivel az *OED* adatolja őket, és a magyart adja meg közvetlen forrásnak.

⁸ „palinka”. *Collins Online Dictionary*. Elérés: 2023. március 2.

Az *OED*-ben előforduló, ételhez és italhoz köthető magyar jövevényszavak ábécésorrendben az első dokumentált előfordulásuk jelölésével: *barack* (1936), *goulash* (1866), *palacsinta*⁹ (1932), *paprika* (1830), *paprikash* (1877), *puttony* (1940).¹⁰

Egy idővonalon elhelyezve a következő lenne a sorrend: *paprika* (1830), *goulash* (1866), *paprikash* (1877), *palacsinta* (1932), *barack* (1936), *puttony* (1940).

A fenti szavak *OED*-ben történő dokumentálásának kronológiája a következő: *goulash* (*OED* kiegészítő kötet, 1933), *paprika* (*OED* kiegészítő kötet, 1933), *puttony* (*OED* kiegészítő kötet, 1982), *palacsinta* (2005), *paprikash* (2005), *barack* (2019).

Ezek szerint az adatok szerint a dokumentált első előfordulás és az *OED*-ben való megjelenés között változó hosszúságú idő telt el, amelyet az alábbi táblázat csökkenő sorrendben mutat be:

1. táblázat. A vizsgált jövevényszavak első megjelenése az angol nyelvben, valamint dokumentálásuk az *OED*-ben

Szó	Első dokumentált előfordulás	Megjelenés az <i>OED</i> -ben	Különbség
<i>paprikash</i>	1877	2005	128 év
<i>paprika</i>	1830	1933	103 év
<i>barack</i>	1936	2019	83 év
<i>palacsinta</i>	1932	2005	73 év
<i>goulash</i>	1866	1933	67 év
<i>puttony</i>	1940	1982	42 év

Az *OED* készítésének és a különböző kiadások publikálása történetének ismeretében megállapítható, hogy a fenti szavak legkorábbi megjelenése a következő években lett volna lehetséges: *goulash* (1900), *paprika* (1904), *paprikash* (1904), *palacsinta* (1933 vagy 1982), *barack* (1972), *puttony* (1982);¹¹ azaz a *puttony* kivételével elvben lett volna lehetőség e szavak korábbi dokumentálására is. Figyelembe kell vennünk azonban a változó szerkesztői prioritásokat, valamint azt is, hogy a számítógépek kora előtt óriási adatmennyiséget kellett manuálisan kezelniük a szótáron dolgozóknak.

⁹ Az *OED* külön szócikket szán a szlávból átvett *palacinka*, valamint a németből átvett *palacinken* szavaknak, ám ezekkel itt nem foglalkozom („palacinka” és „Palatschinken”, *OED*). Elérés: 2023. május 9.

¹⁰ Mivel a *puttony* szót a Tokaji aszúhoz kapcsolódóan vette át az angol, ezért tárgyalom az ételekhez és italokhoz kapcsolódó szemantikai kategóriában. A vizsgált szócikkek: „barack”, *OED*; „goulash”, *OED*; „palacsinta”, *OED*; „paprika”, *OED*; „paprikash”, *OED*; „puttony”, *OED*. Elérés: 2023. március 2.

¹¹ „OED editions”. <https://public.oed.com/history/oed-editions/> Elérés: 2023. május 1.

Helyesírás

A vizsgált szavak a következő helyesírással szerepelnek a releváns szócikkekben:

2. táblázat. A vizsgált jövevényszavak OED-ben adatolt helyesírás-változatai

Címszó	További helyesírás-változatok
<i>barack</i>	<i>Barack</i>
<i>goulash</i>	<i>goulasch, gulyas, Gulyas, Goulash</i>
<i>palacsinta</i>	<i>palachinta, palascinta, Palacsinta</i>
<i>paprika</i>	<i>praprika</i>
<i>paprikash</i>	<i>papricash, paprikás, paprikache, paprikas, paprikash, paprikos, paprikosh</i>
<i>puttony</i>	<y> nélkül az egyik többes számú alakban (l. később)

A magyar helyesírás a következő címszavakban jelenik meg: *barack*, *palacsinta*, *paprika*, *puttony*, és a további két vizsgált szónál a felsorolt helyesírás-variánsok között megtalálható a *gulyas* és a *paprikás* is. A variáció minimális három szó, a *barack*, a *paprika* és a *puttony* esetében – l. a példákat a fenti táblázatban. A *palachinta* és a *palascinta* alakokkal kapcsolatban a szótár megjegyzi, hogy ezek „rendhagyó” helyesírás-változatok, és a feltüntetett példákban csak a *palacsinta* és a *Palacsinta* szerepelnek, illetve ezek többes száma. A *praprika*-t is hibásnak fogja fel a szótár, mivel egy példát hoz rá, [sic] megjegyzéssel.

A tulajdonképpeni variáció a *goulash* és a *paprikash* esetében fordul elő. Az OED számos helyesírás-változatot adatol a *paprikash* szócikkekben, amelyeknek idővonala a következő: 1800-as évek: *papricash*, 1800-as évektől kezdve: *paprikás*, az 1900-as évektől kezdve: *paprikache*, *paprikas*, *paprikash*, *paprikos*, *paprikosh*. A variáció itt részben az /ʃ/ hang helyesírásában, részben pedig az utolsó, hangsúlytalan magánhangzó helyesírásában (angol ejtése: /a/ vagy /ɑ/) található. A *goulash* esetében a variáció a hangsúlyos magánhangzó helyesírását, a középen álló mássalhangzót, valamint az utolsó mássalhangzót érinti. A *goulash* első szótagjában az angol anyanyelvűek hosszú *ú*-t /u:/ ejtenek, és ennek a jelölésére, ha ritkán is, de időnként alkalmazzák az <ou> betűkapcsolatot. (L. pl. *group*, *soup*, *through*, *wound*, *youth*; azonban az <ou> a modern angol nyelv több változatában gyakori /aʊ/ diftongust jelöli.) Az <u> betű megtartása (*goulash*) egy, a magyarban használthoz némileg hasonló rövid u-t /ʊ/ vagy pedig egy /ʌ/ hangot jelölt volna. Az angolban megtalálható a magyarban <ly>-nal jelölt /j/ hang, amit általában <y>-nal jelölnek; az <ly> szó végén fordul elő, és /li/-nek ejtik. Ez a betűkapcsolat szó közepén értelmezhetetlen, és valószínűleg ezért fordul elő a szimpla <l>-es helyesírás is. A szó végi /ʃ/ hangot háromfajta helyesírás is megjeleníti: <s>, <sh>, <sch>. Ezek közül a középső felel meg az angol helyesírás – kiejtés megfelelési szabályoknak; az <sch> valószínűleg a német alakot veszi mintául. Az <s>-t az angol beszélők /s/-nek ejtenék (ami a magyar helyesírás szerint <sz>), ezért indokolt az utolsó mássalhangzó helyesírásának megváltozta-

tása. (Egyébként, ha a hozzávetőleges magyar kiejtést szeretnénk visszaadni angol helyesírással, akkor a <guyash> alak lenne erre a legalkalmasabb.)

A fenti példákban megfigyelhetjük, hogy egyes esetekben olyan változások következtek be ezen szavak angol(osított) változatainak helyesírásában, amelyek jobban tükrözik az angol helyesírás – kiejtés megfelelési szabályait: ilyen például a *gou-lash* és a *paprikash* alakokban az /ʃ/ hang <sh> betűkapcsolattal való megjelenítése.

A *palacsinta* és a *barack* esetében lett volna indokolt még változtatni a magyar helyesíráson, mivel a magyarban a <cs>-vel jelölt hangot az angolban <ch>-val írják, a <c>-vel jelöltet pedig <ts>-vel. A <ck> betűkapcsolat feltűnik időnként az angolban a /k/ hang jelölésére (pl. a *kick* ‘rúgás’ vagy a *knock* ‘kopogtatás’ szóban), így az, aki a magyar helyesírás és kiejtés szabályait nem ismeri, a *barack* szó végén automatikusan egy /k/ hangot fog ejteni. Az *OED*-ben feltüntetett négyfajta kiejtésből kettő végén /k/, a másik kettő végén pedig /tsk/ áll, és a szótár szerkesztői meg is jegyzik, hogy a /tsk/ kiejtés a magyart tükrözi, míg a /k/ a <ck> helyesírás hatására alakult ki az angolban.

Kiejtés

A 3. táblázatban láthatóak az *OED*-ben feltüntetett kiejtések. Fontos megjegyezni, hogy az *OED* egy saját fonetikai átírási-rendszert használ, ami nem teljesen azonos az angol egynyelvű tanulószótárakban használt IPA (International Phonetic Alphabet) szerinti átírási-rendszer-változattal. Így pl. az *OED* /a/-ja az előbb említett szótárak RP¹² /æ/-jének felel meg, míg az /ɛ/ pedig az /e/-nek. Ugyanakkor a GA¹³ esetében az *OED* az /æ/ szimbólumot is használja: így pl. a *trap* szóban az RP kiejtésben /a/, a GA kiejtésben pedig /æ/ található.¹⁴ Ugyanakkor az *Oxford Learner’s Dictionaries*-ben e szó magánhangzója mindkét nyelvváltozatban /æ/.¹⁵

¹² RP = *Received Pronunciation* (‘elfogadott kiejtés’; l. PORKOLÁB Ádám – FEKETE Tamás: *Angol-magyar nyelvészeti szakszótár*, Pécs, szerzői kiadás, 2021, 207): az Angliában beszélt angol nyelv legmagasabb társadalmi presztízzsel bíró kiejtés-változata.

¹³ GA = *General American* (‘általános amerikai kiejtés’): az Amerikai Egyesült Államokban beszélt angol nyelv legáltalánosabb kiejtés-változata.

¹⁴ „Key to pronunciation: British English” és „Key to pronunciation: U.S. English”, *OED*. Elérés: 2023. május 2.

¹⁵ „trap”. *Oxford Learner’s Dictionaries*. Az egyes vizsgált szavak angol egynyelvű tanulószótárakban található kiejtésére nem tér ki e tanulmány. Elérés: 2023. május 8.

3. táblázat. A vizsgált jövevényszavak kiejtése az OED szerint

Szó	Brit angol kiejtés (RP = Received Pronunciation)	Amerikai angol kiejtés (GA = General American)
<i>barack</i>	/ˈbærətsk/, /ˈbærək/	/ˈberətsk/, /ˈberək/
<i>goulash</i>	/ˈgu:lɑːʃ/	/ˈgu:lɑʃ/
<i>palacsinta</i> (az egyik tsz.: <i>palacsinták</i>)	/pələˈtʃɪntə/, /ˈpɒlətʃɪntə/ (tsz. / pələˈtʃɪntə:k/, /ˈpɒlətʃɪntə:k/)	/ˌpələˈtʃɪn(t)ə/ (tsz. /ˌpələˈtʃɪntək/)
<i>paprika</i>	/ˈpærɪkə/, /pəˈpri:kə/	/pəˈprikə/, /pæpˈrikə/
<i>paprikash</i>	/ˈpærɪkəʃ/	/ˈpæprəˌkɑʃ/
<i>puttony</i>	/ˈpu:tɒn(jə)/	/ˈputən(jə)/

A hangsúly helye

A magyarban mindig a szó első szótagjára esik a hangsúly, ám az angolban ennél jóval bonyolultabb szabályrendszer határozza meg a hangsúlyeloszlást. Nézzük meg, hogy mi történik ezekkel a magyar jövevényszavakkal az angolban! A *barack*, a *goulash*, a *paprikash* és a *puttony* esetében az *OED* szerint mindig az első szótagra esik a hangsúly. Ugyanakkor a *paprika* szóban a négy különböző feltüntetett kiejtés közül háromban a hangsúly a második szótagra esik, és csak az elsőnek feltüntetett variáns elsőhangsúlyos. A *palacsinta* szóban szintén változhat a hangsúly helye: az *OED* három átírást ad, ahol kettőben a harmadik, egyben pedig az első szótagra esik a hangsúly. Továbbá az egyik harmadik főhangsúlyos alakban az első szótagon egy másodhangsúly is jelölve van. A kétszótagú szavak esetében az angolban a leggyakoribb hangsúlyminta az, amikor az első szótagon van a hangsúly, így a *barack*, *goulash* és a *puttony* esetében nem is várható, hogy változás következik be. A 3 háromszótagú szó esetében azonban kettőnél a nem magyaros hangsúlyozás is megjelent. Érdekes ugyanakkor, hogy bár a *paprika* és a *paprikash* szavak közt az angol anyanyelvű beszélők számára is valószínűleg világos lehet a kapcsolat, a *paprikash* szónál mégsem ad meg olyan kiejtésváltozatot az *OED*, ahol a második szótagra esik a hangsúly – úgy, mint a *paprika* szó négy kiejtésváltozata közül háromban.

A mássalhangzók

A *gulyás*-ban nem /j/-t, hanem /l/-t ejtenek – l. a helyesírással kapcsolatos elemzést fent. Ahogyan már korábban is említésre került, a *barack* szóban az utolsó mássalhangzót vagy magyarosan, vagy pedig /k/-nak ejtik az *OED* szerint, és ez utóbbi a <ck> betűkapcsolat angol kiejtését tükrözi.

A *paprikash*-nál csak /ʃ/-re végződő kiejtést ad meg a szótár annak ellenére, hogy szerepel benne az <s>-es helyesírás is, amit az angolban /s/-nek szoktak ejteni. A *palacsintá*-ban az *OED* közli a -t nélküli kiejtésváltozatot is az amerikai angol esetében, ugyanis ebben a nyelvváltozatban gyakori a /t/ hang kiesése egy /n/

és egy hangsúlytalan magánhangzó között (mint pl. a *center* vagy az *international* szavakban).

A *puttony* szóban a szó végi palatalizált /n/ (= ny) kiejtése gondot okoz mindkét nyelvváltozatban, ezért vagy nem palatalizált /n/-nek ejtik, vagy palatalizálják, ám utána betoldanak egy hangsúlytalan magánhangzót.

A magánhangzók

A magánhangzók kiejtését az angolban alapvetően befolyásolja az, hogy a hangsúly melyik szótagra esik. A hangsúlytalan szótagokban a leggyakoribb magánhangzó az ún. svá (/ə/), ami kb. egy félig kerekített magyar /ö/-re hasonlít. Ez a hang megtalálható a *barack* és a *paprikash* egyes kiejtészváltozataiban, valamint a *paprika* és a *palacsinta* összes kiejtészváltozatában. Ez utóbbi két szó magánhangzóra végződik, és itt az összes, a szótárak által megadott kiejtészváltozatban a svá az utolsó hang. Ez a hang tűnik fel még a *palacsinta* szó összes kiejtészváltozatában a szintén hangsúlytalan 2. szótagban, a *paprika* hangsúlytalan első szótagjában, illetve a *paprikash* szintén hangsúlytalan második szótagjának egyik kiejtészváltozatában. A vizsgált szavak hangsúlytalan szótagjaiban számos más magánhangzó is előfordul, amelyeket a fenti táblázat mutat be.

Az *OED* szerint szinte mindegyik vizsgált szóban különbség van a hangsúlyos magánhangzó kiejtése között a brit angolban (Received Pronunciation) és az amerikai angolban (General American). A *goulash* a kivétel, mivel mindkét nyelvváltozatban hosszú /u:/-val ejtik. A *barack*-ban a brit angolban (Received Pronunciation) az első magánhangzó /a/, míg az amerikai angolban (General American) /ɛ/, a *puttony*-ban /u:/ és /ʊ/. A *paprikash* első, hangsúlyos szótagjában az RP /a/-t, míg a GA /ɑ/-t ejt.

A *paprika* szónál az *OED* szerint az GA-ben mindig a második szótagra esik a hangsúly és a hangsúlyos magánhangzó /i/-nek ejtendő; míg az RP-ban, amikor az első szótag a hangsúlyos, akkor /a/ a magánhangzó, amikor pedig a második, akkor hosszú /i:/.

A *palacsinta* esetében a GA-ben mindig a harmadik szótagra esik a hangsúly és a magánhangzó /ɪ/-nek ejtendő, míg az RP-ben megvan ez az ejtés is, illetve amikor az első szótag a hangsúlyos, akkor abban a magánhangzó egy /ɒ/.

Morfológia (szófaji besorolás, többes szám, részvétel szóalkotásban)

A vizsgált szavak közül öt főnév, egy (*paprika*) pedig melléknév és főnév besorolást is kapott. Ami a többes számú alakokat illeti, az *OED* a *palacsinta*, a *paprika* és a *puttony* esetében tünteti fel ezeket, mivel az angolban ezek a megszámlálható főnevek. A *palacsinta* esetében három többes számú alakot ad a szótár: *palacsintas*, *palacsinta*, *palacsintak* – ezek közül az angol, azaz az -s-es többes szám két idézetben is előfordul. A *paprika* szócikkben a *paprikas* és a *paprika* vannak feltüntetve mint

többes számú alakok, és az *-s*-es alakra két példa is akad. Végül a *puttony*-nál négy többes számú alak szerepel: *puttonyos*, *puttonos*,¹⁶ *puttonys*, *puttonyok*. Megállapítható tehát, hogy mindhárom szó előfordul az angol többes szám jelével; kettőnek (*palacsinta* és *paprika*) van úgynevezett „zéró,” azaz végződés nélküli többes száma, illetve szintén kettő (*palacsinta* és *puttony*) magyar többes számban is előfordulhat az angolban (bár ezekre a szócikkekben nincsen példa).

Ami ezen szavak szóalkotásban való részvételét illeti, az *OED* megjegyzi, hogy a *paprikash* utómódosító (*postmodifier*)¹⁷ is lehet, különösen a *chicken paprikash*-ban. Ez a szóösszetétel tulajdonképpen egy hibrid alak, hiszen míg első tagja, a magyar *csirke* le lett fordítva *chicken*-re, addig a második tagja egy magyar jövevényszó. Egy példát is találunk erre a szócikkben.

A *paprika* szó egy szóösszetételben is szerepel az *OED*-ben: az először 1938-ból adatolt *paprika red*-ben, amelynek jelentése: ‘paprikavörös.’

Szemantika

A következő oldalon látható táblázat összefoglalja az *OED*-ben található szemantikai információkat a vizsgált szavakra vonatkozóan.

A szótár két szó esetében (*goulash*, *paprika*) tüntet fel több mint egy jelentést. A vizsgált jövevényszavak két esetben a magyar szónak csak egy-egy jelentését veszik át (a *barack* csak a barackpálinkát jelenti, magát a gyümölcsöt nem, a *puttony* pedig csak a tokaji borra vonatkozik).

A *goulash* szó esetében egy új jelentés is kifejlődött, amit a *bridzs*-ben használnak. A magyar terminus itt a *holi*. Ennek a jelentésnek az első bizonyított előfordulása 1927-re adatolt. Érdekes, hogy az ehhez tartozó 5 példában csak a *goulash/Goulash* helyesírás fordul elő. A *paprika*-nál is szerepel egy olyan jelentés (először 1934-ből), ami nem adatolt a *Magyar Értelmező Kéziszótár*-ban, mégpedig a ‘paprikavörös.’¹⁸

¹⁶ A magyar *-os* melléknévvégződést nemcsak a szótár értelmezi többes számként, hanem egyes példák is.

¹⁷ PORKOLÁB – FEKETE: i.m. 192.

¹⁸ „paprika”. JUHÁSZ J. – SZÓKE I. – O. NAGY G. – KOVALOVSKY M.: *Magyar Értelmező Kéziszótár*, nyolcadik, változatlan kiadás, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 1082–1083.

4. táblázat. A vizsgált szavak angol definíciói és azok magyar fordításai¹⁹

Szó	Jelentések száma	Definíció angolul	A definíció magyar fordítása
<i>barack</i>	1	A type of apricot brandy made in Hungary; a drink of this.	Magyarországon készített egyfajta sárgabarack brandy; egy adagnyi ebből.
<i>goulash</i>	2	1. A stew or ragout of meat and vegetables highly seasoned. Often called Hungarian ragout. 2. Contract Bridge. A re-deal of unshuffled cards after the hands have been thrown in without bidding.	1. Jól fűszerezett, húsból és zöldségekből készített pörkölt vagy ragu. ²⁰ 2. <i>Bridzsben</i> . A meg nem kevert kártyák újraosztása, miután a lapok licit nélkül be lettek dobva.
<i>palacsinta</i>	1	In Hungarian cuisine: a thin pancake eaten as a dessert, often filled with jam, cheese, nuts, or chocolate.	A magyar konyhában: vékony palacsinta, amelyet desszertként fogyasztanak, és amelyet gyakran megtöltenek lekvárral, túróval, dióval vagy csokoládéval.
<i>paprika</i>	5	<i>A. adj.</i> 1. Designating a dish flavoured or coloured with sweet (usually red) pepper, either fresh or in dried and powdered form. 2. Of the orange-red colour of paprika. <i>B. n.</i> 1. A powdered spice with a deep orange-red colour and a mildly pungent flavour, made from the dried, ground fruits of certain varieties of the sweet pepper (see sense B. 2). Also more fully <i>paprika pepper</i> . Also figurative. 2. The mildly flavoured, usually red fruit of any of several European varieties of the sweet pepper, <i>Capsicum annuum</i> (Longum group); (also) a plant producing such fruit. Also more fully <i>paprika pepper</i> . 3. The bright orange-red colour of paprika.	<i>A. mell.</i> 1. Egy olyan étel jelzője, amelyet édes (általában piros), friss vagy szárított és megőrölt paprikával ízesítenek vagy színeznék. 2. Paprika-, azaz narancsvörös színű. <i>B. fn.</i> 1. Őrölt fűszer, amelynek sötét narancsvörös színe és enyhén pikáns íze van, és amelyet az édespaprika bizonyos fajtáinak megszáritott és megőrölt terméséből nyernek (l. a B 2. jelentést). Teljesebb alakban <i>paprika pepper</i> is. <i>Átvitt értelemben</i> is. 2. Az édespaprika európai fajtáinak (<i>Capsicum annuum</i> (Longum csoport)) enyhén ízes, általában piros termése; valamint ezt a termést hozó növény. Teljesebb alakban <i>paprika pepper</i> is. 3. A paprika élénk narancsvörös színe.

¹⁹ Szerzői fordítások.²⁰ A *stew* szót, amelyet itt 'pörkölt'-nek fordítottam, nem lehet pontosan visszaadni. Az *oxforddictionaries.com* a következő definíciót adja: „a dish of meat and/or vegetables cooked slowly in liquid in a container that has a lid” („stew, n.”, *oxforddictionaries.com*). Elérés: 2023. május 8. A *ragout* szóra vonatkozóan a következőt találjuk: „a hot dish of meat and vegetables boiled together with various spices” („ragout, n.”, *oxforddictionaries.com*). Elérés: 2023. május 8.

<i>paprikash</i>	I	A Hungarian stew flavoured with paprika. Also as postmodifier, esp. in <i>chicken paprikash</i> .	Egy magyar pörkölt jellegű, paprikával ízesített étel. Utánvetett jelzői funkcióban is, különösen a „chicken paprikash”-ban.
<i>puttony</i>	I	In Hungary: a basket usually made of wooden staves or wickerwork and designed to be carried on the back, used to transfer grapes from the vineyard to the wine press. Hence: a measure of dried overripe grapes equivalent to the contents of such a container, added to the fermentation cask in making Tokay, the number of measures added determining the richness of the wine.	Magyarországon: háton hordható, általában falécekből vagy fonott vesszőkből készült kosár, amiben a szőlőből viszik át a szőlőszemeket a préshez. Ebből: szárított, túlérett szőlőszemek egy adagja, ami egy ilyen kosárba belefér, és amit az erjesztő hordó tartalmához adnak hozzá, amikor a Tokajit készítik; az adagok száma határozza meg a bor gazdag ízét.

A szótár példái

A szótárban található példák adatai: *barack*: 5 idézet (1936–2005); *gulyás*: 1. jelentés: 7 idézet (1866–1963), 2. jelentés: 5 idézet (1927–1964); *palacsinta*: 6 idézet (1932–2002); *paprika*: A (melléknév) 1. jelentés: 5 idézet (1830–1996), 2. jelentés: 3 idézet (1978–1999), B (főnév) 1. jelentés: 5 idézet (1839–2003), 2. jelentés: 5 idézet (1851–2003), 3. jelentés: 4 idézet (1934–1991); *paprika red* (paprikavörös): 3 idézet (1938–1998); *paprikash*: 6 idézet (1877–2014); *puttony*: 6 idézet (1940–2005).

A *barack* szónál 3 idézet könyvből, kettő pedig újságból származik. Az első idézet meg is magyarázza a szót („Hungarian apricot brandy”). Az egyik idézetben *apricot barack* (= sárgabarack barack) szerepel, míg két idézetben *barack*, dőlttel szedve, magyarázat nélkül; egyben pedig nagybetűvel, szintén magyarázat nélkül. A 2005-ből származó idézetben a *gulyás* szó is szerepel ugyanabban a mondatban, magyar helyesírással.

A *gulyás* szó első jelentéséhez tartozó idézetek lelőhelye: három szakácskönyv, egy útleírás, egy hetilap, egy szépirodalmi mű és egy levelezés. A második jelentésnél a példák különböző bridzsről szóló szakkönyvekből származnak.

A *palacsinta* szócikkben 4 idézet újságban/magazinban, kettő pedig könyvben (egy magyar ételek receptjeit tartalmazó szakácskönyvben, illetve naplóban) tűnik fel. Bár a címszó mellett többféle helyesírás is szerepel, az idézetekben mindenütt *palacsinta* található. Két esetben dőlt betűvel van szedve a szó, három esetben pedig nagybetűvel kezdődik. A többes számú *palacsintas* kétszer fordul elő. A két legkorábbi idézetben két magyar szóösszetétel is szerepel: *Palacsinta tészta* és *Lerakott Palacsinta*, ezek angol fordításával/magyarázatával. A legkésőbbi idézett példa szintén megmagyarázza, hogy mi ez az étel.

A *paprika* esetében a melléknév 1. jelentésénél az egyik idézet egy szakácskönyvből származik, egy napilapból, egy útleírásból, kettő pedig regényekből. A 2. jelentésnél

az egyik idézet egy hetilapból, míg a másik kettő visszaemlékezésekből származik. A főnév 1. jelentésénél két idézetet egy szakácskönyv, illetve egy főzős magazin ad, egyet egy útleírásból vettek, egyet egy amerikai hetilapból, egyet pedig H. D. Lawrence leveleiből. A 2. jelentés idézeteinek forrásai: egy szakácskönyv, egy útleírás, egy enciklopédia, egy havilap, egy hetilap. A 3. jelentéshez tartozó idézetek egy napilapból, két havilapból és egy szótárból származnak.

A *paprikash* szócikkben található idézetekben igen nagy a variáció helyesírás szempontjából. A *paprikash/Paprikash* alak négyszer, míg a *apricash*, a *paprikas* és a *paprikache* kétszer fordul elő. A hat idézetből egy magazinból, a többi pedig könyvből (szakácskönyv, útleírás) származik. Négy idézet tartalmazza, hogy ez a szó milyen jellegű ételt takar. Érdekes módon az egyik szerző egyfajta paradicsomlevesként írja le a paprikást. Az egyik idézet még a *gulyás*, *paprika* és *pökölt* (= *pörkölt*) szavakat is tartalmazza, egy másik pedig a *papriká*-t.

A *puttony* szó esetében az idézetek közül három borokkal foglalkozó könyvből származik, egy egy borokkal foglalkozó magazinból, kettő pedig egy-egy angol napilapból. Öt idézetben a *puttonyos/puttonos* szóalak fordul elő, egyben az angol többes szám jelével ellátott *puttonys*, egyben pedig a *puttony*. A *puttonos* alakot tartalmazó idézet azt magyarázza, hogy az exportőr egyszerűsíti a helyesírást azzal, hogy törli az <y> betűt. Az 1940-ből származó idézet hibásan értelmezi a *puttonyos* szót, amikor azt írja, hogy ez azt a fából készült edényt jelöli, amibe a szőlőt szedik (vagyis itt a *puttony* definícióját adja meg). Ezen idézetek némelyikében továbbá megjelennek a *Tokaji/Tokay* és az *Aszu/Aszú* szavak is.

Gyakoriság

Az *OED* nyolc gyakorisági sávba osztja a nem elavultnak ítélt címszavakat. A 8-as sávban találhatóak a legnagyobb gyakoriságú szavak, míg az 1-esben a legritkébbek. A gyakoriságot elsősorban a Google Books Ngrams data 2. verziója alapján kalkulálják ki. A vizsgált címszavak közül a legnagyobb gyakoriságú a *paprika*, amely a 4-es sávba tartozik, ami 0,1 és 1,0 (=0,99) közötti (darabszám) előfordulást jelöl egymillió szavanként. A *gulyás* a második leggyakoribb: a 3-as sávba tartozik, ami 0,01 and 0,1 (=0,099) közötti előfordulást jelöl egymillió szavanként. A többi szó a 2-es sávba tartozik, azaz ezeknek a szavaknak az előfordulási aránya a tipikus modern angol nyelvhasználatban kevesebb, mint 0,01 (=0,0099).²¹

Az *OED* által jelölt gyakoriságot összevettem néhány más angol egynyelvű szótár adataival, és a következő eredményt kaptam: a vizsgált szótárakban csak a *paprika* és a *goulash* szavak fordulnak elő, tehát az a két szó, amely az *OED* szerint ebből a hatból a leggyakoribb az angolban. A szótárak közül néhány a nyelvi szintről, néhány pedig a gyakoriságról ad információt. Az *Oxford Learner's Dictionaries*-ben mindkettő a

²¹ A rendszer részletes leírását l.: <https://public.oed.com/how-to-use-the-oed/key-to-frequency/>.
Elérés: 2023. május 1.

Közös Európai Referenciakeret szerint C2-es szintű besorolást kapta.²² A *Cambridge Dictionary* nem adja meg az összes címszó nyelvi szintjét, így ezét a kettőét sem.²³ A Macmillan és a Longman szótárak itt nem adnak meg a gyakoriságra vonatkozó információt: az előbbi csak az angolban leggyakrabban használt 7500 szót emeli ki, míg az utóbbi csak a beszélt és az írott nyelvben előforduló 1000 leggyakoribb szót. Ezek szerint a *paprika* és a *goulash* nincsenek benne a leggyakrabban használt 7500 angol szóban.²⁴ A *Collins Online Dictionary* 5-ös skálán jelöli a címszavak gyakoriságát, ahol az 1 a legritkább, míg az 5 a leggyakoribb előfordulást jelöli. Mindkét szó esetében 1-es érték szerepel ebben a szótárban.²⁵ Az eddig említett szótárak mind tanulószótárak, azaz nem angol anyanyelvűeknek készültek, ezért igyekeznek a nyelvi szintről vagy a leggyakrabban használt szavakról információkat adni (ez a két paraméter természetesen összefügg egymással). A *Merriam-Webster online* szótár angol anyanyelvűeknek készült, és bár a *goulash* és a *paprika* szerepelnek benne, a szótár jellegéből kifolyólag sem a nyelvi szintről, sem pedig az előfordulás gyakoriságáról nem kapunk információt.²⁶

Összegzésként elmondható, hogy a vizsgált szótárak az *OED*-vel összhangban kezelik az ebben a tanulmányban górcső alá vett szavakat.

Konklúzió

A vizsgált szavaknál mind a helyesírás, mind pedig a kiejtés esetében variációt találunk. A helyesírásnál a magyaros és az angolos alakok is előfordulnak a legtöbb esetben, míg a kiejtésnél elsősorban a brit és az amerikai változat között van a különbség. Ahol a főnévnek van többes száma, ott időnként a magyaros alak is dokumentálva van. Két szó esetében (*goulash* és *paprika*) új jelentés is kifejlődött; az előbbi esetében egy olyan, ami nem kapcsolódik az ételekhez. A példák forrása a legtöbbször szakácskönyv, főzős magazin vagy útleírás, bár időnként fikciós műfajokból is idéz a szótár.

A fenti tanulmány is bemutatja, hogy milyen összetett kérdésekkel kell foglalkozni a jövevényszavak esetében, és hogy hány különböző területre lehet az ilyen szavak segítségével rávilágítani.

²² „paprika” és „gulyás”. *Oxford Learner’s Dictionaries*. Elérés: 2023. május 1.

²³ „goulash” és „paprika”. *Cambridge Dictionary*. Elérés: 2023. május 1.

²⁴ „goulash” és „paprika”. *Macmillan English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English*. Elérés: 2023. május 1.

²⁵ „goulash” és „paprika”. *Collins Online Dictionary*. Elérés: 2023. május 1.

²⁶ „goulash” és „paprika”. *Merriam-Webster*. Elérés: 2023. május 1.

Bibliográfia

- „About”. <https://public.oed.com/about/> Elérés: 2023. május 1.
- „Advanced search”. <https://www.oed.com/advancedsearch> Elérés: 2023. május 1.
- „History of the OED”. <https://public.oed.com/history/> Elérés: 2023. május 1.
- „Key to frequency”. <https://public.oed.com/how-to-use-the-oed/key-to-frequency/> Elérés: 2023. május 1.
- „Key to pronunciation: British English”. <https://public.oed.com/how-to-use-the-oed/key-to-pronunciation/key-to-pronunciation-british-english/> Elérés: 2023. május 2.
- „Key to pronunciation: U.S. English”. <https://public.oed.com/how-to-use-the-oed/key-to-pronunciation/key-to-pronunciation-US-english/> Elérés: 2023. május 2.
- „OED editions”. <https://public.oed.com/history/oed-editions/> Elérés: 2023. május 1.
- „paprika”. JUHÁSZ J. – SZŐKE I. – O. NAGY G. – KOVALOVSKY M.: *Magyar Értelmező Kézisótár*, nyolcadik, változatlan kiadás, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.
- PORKOLÁB Á. – FEKETE T.: *Angol-magyar nyelvészeti szaksótár*, Pécs, szerzői kiadás, 2021. <https://mek.oszk.hu/21900/21922/21922.pdf> Elérés: 2023. május 8.

Szócikkek

- „barack, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. március. <https://www.oed.com/view/Entry/250758> Elérés: 2023. március 2.
- „biogas, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. március. <https://www.oed.com/view/Entry/241671> Elérés: 2023. május 1.
- „classify, v.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. március. <https://www.oed.com/view/Entry/33902> Elérés: 2023. május 1.
- „goulash, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. február. <https://www.oed.com/view/Entry/80263> Elérés: 2023. március 2.
- „goulash”. *Oxford Learner’s Dictionaries*, Oxford University Press. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/goulash?q=goulash> Elérés: 2023. május 1.
- „goulash”. *Cambridge Dictionary*, Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/goulash> Elérés: 2023. május 1.
- „goulash”. *Macmillan English Dictionary*, Macmillan Education Ltd. <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/goulash> Elérés: 2023. május 1.
- „goulash”. *Longman Dictionary of Contemporary English*, Pearson Longman. <https://www.ldoonline.com/dictionary/goulash> Elérés: 2023. május 1.
- „goulash”. *Collins Online Dictionary*, Collins. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/goulash> Elérés: 2023. május 1.
- „goulash”. *Merriam-Webster: America’s Most Trusted Dictionary*. Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/goulash> Elérés: 2023. május 1.

- „palacinka, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. március. <https://www.oed.com/view/Entry/263708> Elérés: 2023. május 9.
- „palacsinta, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. február. <https://www.oed.com/view/Entry/246987> Elérés: 2023. március 2.
- „Palatschinken, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. március. <https://www.oed.com/view/Entry/136256> Elérés: 2023. május 9.
- „palinka”. *Collins Online Dictionary*, Collins. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/palinka> Elérés: 2023. március 2.
- „paprika, adj. and n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. február. <https://www.oed.com/view/Entry/137206> Elérés: 2023. március 2.
- „paprika”. *Oxford Learner’s Dictionaries*, Oxford University Press. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/paprika?q=paprika> Elérés: 2023. május 1.
- „paprika”. *Cambridge Dictionary*, Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/paprika> Elérés: 2023. május 1.
- „paprika”. *Macmillan English Dictionary*, Macmillan Education Ltd. <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/paprika> Elérés: 2023. május 1.
- „paprika”. *Longman Dictionary of Contemporary English*, Pearson Longman. <https://www.ldoceonline.com/dictionary/paprika> Elérés: 2023. május 1.
- „paprika”. *Collins Online Dictionary*, Collins. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/paprika> Elérés: 2023. május 1.
- „paprika”. *Merriam-Webster: America’s Most Trusted Dictionary*. Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/paprika> Elérés: 2023. május 1.
- „paprikash, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. február. <https://www.oed.com/view/Entry/247059> Elérés: 2023. március 2.
- „puttony, n.”. *OED Online*, Oxford University Press, 2023. február. <https://www.oed.com/view/Entry/155284> Elérés: 2023. március 2.
- „ragout”. *Oxford Learner’s Dictionaries*, Oxford University Press. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ragout?q=ragout> Elérés: 2023. május 8.
- „stew”. *Oxford Learner’s Dictionaries*, Oxford University Press. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/stew_1?q=stew Elérés: 2023. május 8.
- „trap”. *Oxford Learner’s Dictionaries*, Oxford University Press. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/trap_1?q=trap Elérés: 2023. május 8.

Rezümé

A tanulmány hat, az angol nyelvben található, ételhez és italhoz kapcsolódó magyar jövevényt vizsgál meg részletesen. Ez a hat szó a barack, goulash, palacsinta, paprika, paprikash és puttony. A kutatás az Oxford English Dictionary harmadik, online kiadásának adatait használja fel (oed.com). A vizsgálat kitér a szavak dokumentálására, helyesírására, kiejtésére, morfológiájára (szófaji besorolás, többes számú alakok, részvétel szóalkotásban), szemantikájára, a hozzájuk kapcsolódó példákra, valamint gyakoriságukra. Azért ezekre esett a választás, mert talán közöttük találhatóak a legismertebb magyar eredetű kölcsönzések az angolban, és számos angol anyanyelvű is tisztában van azzal, hogy e szavak Magyarországhoz és a magyar nyelvhez köthetőek.

Kulcsszavak: magyar jövevényt, angol nyelv, *Oxford English Dictionary*, dokumentálás

Abstract

Hungarian loanwords in English connected to food and drink

This study examines in detail six Hungarian loanwords in English connected to food and drink. The six words are barack, goulash, palacsinta, paprika, paprikash and puttony. During the research, the third, online edition of the Oxford English Dictionary was used (oed.com). The analysis discusses the documentation of these words, their orthography, pronunciation, morphology (part of speech, plural forms, aspects of word formation), semantics, the illustrative examples, and frequency. These words were chosen because it is believed that the most widely known Hungarian loanwords in English may be found among them, and many English speakers are aware of the fact that they are connected to Hungary and the Hungarian language.

Keywords: Hungarian loanword, English language, *Oxford English Dictionary*, documentation